

prof. dr hab. Maciej Witek

<http://kognitywistyka.usz.edu.pl/mwitek>

PRAGMATYKA

rok akademicki 2025/2026, semestr zimowy

Temat 5:

Niedookreślenie językowe

Nieprzewidziany problem:
niedookreślenie językowe (semantyczne)
linguistic (semantic) underdeterminacy

“Według tezy o niedookreśleniu językowym, rozbieżność między pierwotnym znaczeniem wypowiedzi (tym, co powiedziane) i konwencjonalnym (lub “odkodowanym”) znaczeniem wypowiedzianej formy językowej jest znacznie większa od tej, która wynika z użycia wyrażen wieloznacznych i okazjonalnych; lukę tę wypełnia wnioskowanie pragmatyczne (to znaczy, wnioskowanie kierowane maksymami konwersacyjnymi).”

Robyn Carston, 2004: 67.

opis strukturalny wypowiedzianego zdania

[INTERPRETACJA SEMANTYCZNA]

konwencjonalne znaczenie wypowiedzianego zdania

[INTERPRETACJA PRAGMATYCZNA W SŁABYM SENSIE]

pierwotne znaczenie mówiącego

[INTERPRETACJA PRAGMATYCZNA W MOCNYM SENSIE]

wtórne znaczenie mówiącego

Nieprzewidziany problem:
niedookreślenie językowe (semantyczne)
linguistic (semantic) underdeterminacy

“Według tezy o niedookreśleniu językowym, rozbieżność między pierwotnym znaczeniem wypowiedzi (tym, co powiedziane) i konwencjonalnym (lub “odkodowanym”) znaczeniem wypowiedzianej formy językowej jest znacznie większa od tej, która wynika z użycia wyrażen wieloznacznych i okazjonalnych; lukę tę wypełnia wnioskowanie pragmatyczne (to znaczy, wnioskowanie kierowane maksymami konwersacyjnymi).”

Robyn Carston, 2004: 67.

Zatem:

- nie da się utrzymać Grice’owskiego „podziału pracy” między semantyką a pragmatyką.

Nieprzewidziany problem:
niedookreślenie językowe (semantyczne)
linguistic (semantic) underdeterminacy

“Według tezy o niedookreśleniu językowym, rozbieżność między pierwotnym znaczeniem wypowiedzi (tym, co powiedziane) i konwencjonalnym (lub “odkodowanym”) znaczeniem wypowiedzianej formy językowej jest znacznie większa od tej, która wynika z użycia wyrażeń wieloznacznych i okazjonalnych; lukę tę wypełnia wnioskowanie pragmatyczne (to znaczy, wnioskowanie kierowane maksymami konwersacyjnymi).”

Robyn Carston, 2004: 67.

Problem bardziej ogólny:

- bogactwo znaczenia (ang. *richness of meaning*).

(1) On jest pilotem.

(1) On jest pilotem.

(ZK-1) [PEWIEN OSOBNIK PŁCI MĘSKIEJ]
JEST PILOTEM₁ PILOTEM₂ PILOTEM₃.

referential indeterminacy

ambiguity (semantic overdetermination)

(1) On jest pilotem.

(ZK-1) [PEWIEN OSOBNIK PŁCI MĘSKIEJ]
JEST PILOTEM₁ PILOTEM₂ PILOTEM₃.

referential indeterminacy

ambiguity (semantic overdetermination)

(ZP-1) JAN JEST PILOTEM₁.

(2) Na górnej półce.

(2) Na górnej półce.

(ZK-2) NA GÓRNEJ PÓŁCE.

subsential phrase (→ fragments problem)

(2) Na górnej półce.

(ZK-2) NA GÓRNEJ PÓŁCE.

subsential phrase (→ fragments problem)

(ZP-2) *SŁOIK Z MARMOLADĄ JEST* NA GÓRNEJ PÓŁCE.

→ unarticulated constituents

(2) Na górnej półce.

(ZK-2) NA GÓRNEJ PÓŁCE.

subsential phrase (→ fragments problem)

(ZP-2) *SŁOIK Z MARMOLADĄ JEST* NA GÓRNEJ PÓŁCE.

→ unarticulated constituents

Ważne: to inne zjawisko, niż elipsa syntaktyczna!

(2') A: Gdzie jest słoik z marmoladą?

B: Na górnej półce.

(3) Piotr przegrał z Janem.

(3) Piotr przegrał z Janem.

(ZK-3) PIOTR PRZEGRAŁ Z JANEM.

→ *propositional radical*

(3) Piotr przegrał z Janem.

(ZK-3) PIOTR PRZEGRAŁ Z JANEM.

→ *propositional radical*

(ZP-3) PIOTR PRZEGRAŁ Z JANEM W SZACHY.

(4) Jasiu, nie umrzesz.

(4) Jasiu, nie umrzesz.

(ZK-4) JAŚ NIE UMRZE.

(4) Jasiu, nie umrzesz.

(ZK-4) JAŚ NIE UMRZE.

(ZK*-4) DLA KAŻDEJ CHWILI T NASTĘPUJĄCEJ PO WYPOWIEDZI
ZDANIA (4) NIE JEST TAK, ŻE JAŚ UMIERA W CHWILI T .

(4) Jasiu, nie umrzesz.

(ZK-4) JAŚ NIE UMRZE.

(ZK*-4) DLA KAŻDEJ CHWILI T NASTĘPUJĄCEJ PO WYPOWIEDZI ZDANIA (4) NIE JEST TAK, ŻE JAŚ UMIERA W CHWILI T .

(ZP-4) JAŚ NIE UMRZE Z *POWODU TEGO SKALECZENIA*.

(1) On jest pilotem.

(2) Na górnej półce.

(3) Piotr przegrał z Janem.

(4) Jasiu, nie umrzesz.

(1) On jest pilotem.

→ powody leksykalne

(2) Na górnej półce.

(3) Piotr przegrał z Janem.

(4) Jasiu, nie umrzesz.

(1) On jest pilotem.

→ powody leksykalne

(2) Na górnej półce.

→ powody syntaktyczne

(3) Piotr przegrał z Janem.

(4) Jasiu, nie umrzesz.

(1) On jest pilotem.

→ powody leksykalne

(2) Na górnej półce.

→ powody syntaktyczne

(3) Piotr przegrał z Janem.

→ powody semantyczne

(4) Jasiu, nie umrzesz.

(1) On jest pilotem.

→ powody leksykalne

(2) Na górnej półce.

→ powody syntaktyczne

(3) Piotr przegrał z Janem.

→ powody semantyczne

(4) Jasiu, nie umrzesz.

→ powody pragmatyczne

- (5) *A*: Czy pożyczyć krzesła od sąsiadów?
 B: Przecież wszyscy przyjdą!

(5) *A*: Czy pożyczyć krzesła od sąsiadów?
 B: Przecież wszyscy przyjdą!

znaczenie wtórne wypowiedzi *B*:
— Idź po te krzesła!

(5) A: Czy pożyczyć krzesła od sąsiadów?
B: Przecież wszyscy przyjdą!

znaczenie wtórne wypowiedzi B:
— Idź po te krzesła!

(ZP-5B) *WSZYSCY Z NASZEGO INSTYTUTU PRZYJDA
NA NASZ BANKIET PARAPETOWY.*

- (5) A: Czy pożyczyć krzesła od sąsiadów?
B: Przecież wszyscy przyjdą!

znaczenie wtórne wypowiedzi B:
— Idź po te krzesła!

(ZP-5B) *WSZYSCY Z NASZEGO INSTYTUTU PRZYJDA
NA NASZ BANKIET PARAPETOWY.*

(ZK-5B) WSZYSCY PRZYJDA.

(6) A: Czy na Kasprowym leży już śnieg?

B: Nie byłem w Zakopanem.

(7) A: Czy jechałeś kiedykolwiek kolejką na Kasprowy?

B: Nie byłem w Zakopanem.

(6) A: Czy na Kasprowym leży już śnieg?

B: Nie byłem w Zakopanem.

(7) A: Czy jechałeś kiedykolwiek kolejką na Kasprowy?

B: Nie byłem w Zakopanem.

(ZK-B) B NIE BYŁ W ZAKOPANEM.

(ZK*-B) DLA KAŻDEJ CHWILI T POPRZEDZAJĄCEJ TĘ WYPOWIEDŹ
NIE JEST TAK, ŻE B JEST W ZAKOPANEM W CHWILI T .

(8) Ten stek jest surowy.

(8) Ten stek jest surowy.

(ZK-8) [PEWIEN STEK] JEST SUROWY.

(8) Ten stek jest surowy.

(ZK-8) [PEWIEN STEK] JEST SUROWY.

(ZP-8) STEK* JEST SUROWY*.

→ *ad hoc concepts*

→ “osłabienie” treści & rozszerzenie zakresu

(9) Piotr ma duży dom.

(9) Piotr ma duży dom.

(ZK-9) PIOTR MA DUŻY DOM.

(9) Piotr ma duży dom.

(ZK-9) PIOTR MA DUŻY DOM.

(ZP-9) PIOTR MA DUŻY-DOM*.

(9) Piotr ma duży dom.

(ZK-9) PIOTR MA DUŻY DOM.

(ZP-9) PIOTR MA DUŻY-DOM*.

(**)
A: Idziemy do kina?
B: Jestem dziś zmęczony.

(10) *A*: Gdzie położyć książkę?
B: Na stole.

(10) A: Gdzie położyć książkę?

B: Na stole.

(ZP-A) GDZIE POŁOŻYĆ KSIĄŻKĘ*?

(ZP-B) POŁÓŻ KSIĄŻKĘ* NA STOLE*.

→ “wzmocnienie” treści & zawężenie zakresu

(11) Krem sułtański nie daje napiwków.

(11) Krem sułtański nie daje napiwków.

(ZK-11) KREM SUŁTAŃSKI NIE DAJE NAPIWKÓW.

(11) Krem sułtański nie daje napiwków.

(ZK-11) KREM SUŁTAŃSKI NIE DAJE NAPIWKÓW.

(ZP-11) KONSUMENT-KREMU-SUŁTAŃSKIEGO* NIE DAJE NAPIWKÓW.

→ przesunięcie metonimiczne, metonimia
(*metonymic transfer*)

“przyczyny” niedookreślenia językowego:

(NJ₁) leksykalne

(NJ₂) syntaktyczne

(NJ₃) semantyczne

(NJ₄) pragmatyczne

“przyczyny” niedookreślenia językowego:

(NJ₁) leksykalne

(NJ₂) syntaktyczne

(NJ₃) semantyczne

(NJ₄) pragmatyczne

→ linguistically mandated / optional pragmatic processes

“przyczyny” niedookreślenia językowego:

(NJ₁) leksykalne (1),

(NJ₂) syntaktyczne (2),

(NJ₃) semantyczne (3),

(NJ₄) pragmatyczne (4),

→ linguistically mandated / optional pragmatic processes

“przyczyny” niedookreślenia językowego:

(NJ₁) leksykalne (1),

(NJ₂) syntaktyczne (2),

(NJ₃) semantyczne (3),

(NJ₄) pragmatyczne (4),

(5) A: Czy pożyczyć krzesła od sąsiadów?
B: Przecież wszyscy przyjdą!

“przyczyny” niedookreślenia językowego:

(NJ₁) leksykalne (1), (5)?,

(NJ₂) syntaktyczne (2),

(NJ₃) semantyczne (3), (5),

(NJ₄) pragmatyczne (4), (5),

(5) A: Czy pożyczyć krzesła od sąsiadów?
B: Przecież wszyscy przyjdą!

“przyczyny” niedookreślenia językowego:

(NJ₁) leksykalne (1), (5)?,

(NJ₂) syntaktyczne (2),

(NJ₃) semantyczne (3), (5),

(NJ₄) pragmatyczne (4), (5),

(6) A: Czy na Kasprowym leży już śnieg?
B: Nie byłem w Zakopanem.

(7) A: Czy jechałeś kiedykolwiek kolejką na Kasprowy?
B: Nie byłem w Zakopanem.

“przyczyny” niedookreślenia językowego:

(NJ₁) leksykalne (1), (5)?,

(NJ₂) syntaktyczne (2), (6)?, (7)?,

(NJ₃) semantyczne (3), (5),

(NJ₄) pragmatyczne (4), (5), (6),

(6) A: Czy na Kasprowym leży już śnieg?
B: Nie byłem w Zakopanem.

(7) A: Czy jechałeś kiedykolwiek kolejką na Kasprowy?
B: Nie byłem w Zakopanem.

“przyczyny” niedookreślenia językowego:

(NJ₁) leksykalne (1), (5)?,

(NJ₂) syntaktyczne (2), (6)?, (7)?,

(NJ₃) semantyczne (3), (5),

(NJ₄) pragmatyczne (4), (5), (6),

(8) Ten stek jest surowy.

(9) Piotr ma duży dom.

(10) A: Gdzie położyć książkę?

B: Na stole.

(11) Krem sułtański nie daje napiwków.

“przyczyny” niedookreślenia językowego:

(NJ₁) leksykalne (1), (5)?, (8)?, (9)?, (10)?,

(NJ₂) syntaktyczne (2), (6)?, (7)?,

(NJ₃) semantyczne (3), (5), (9),

(NJ₄) pragmatyczne (4), (5), (6), (8), (10), (11),

(8) Ten stek jest surowy.

(9) Piotr ma duży dom.

(10) A: Gdzie położyć książkę?
 B: Na stole.

(11) Krem sułtański nie daje napiwków.

Mocna i **słaba** teza o niedookreśleniu językowym

→ niedookreślenie językowe jako **nieusuwalna** / **przygodna**
własność znaczenia pierwotnego

Mocna i **słaba** teza o niedookreśleniu językowym

→ niedookreślenie językowe jako **nieusuwalna** / **przygodna**
własność znaczenia pierwotnego

the Principle of Effability (Jerrold Katz)

the Principle of Expressivity (John R. Searle)

Mocna i **słaba** teza o niedookreśleniu językowym

→ niedookreślenie językowe jako **nieusuwalna** / **przygodna** własność znaczenia pierwotnego

the Principle of Effability (Jerrold Katz)

the Principle of Expressivity (John R. Searle)

Dla każdej myśli istnieje zdanie, którego wypowiedzenie w **dowolnym kontekście** jest zakomunikowaniem tej myśli.

Mocna i **słaba** teza o niedookreśleniu językowym

→ niedookreślenie językowe jako **nieusuwalna** / **przygodna** własność znaczenia pierwotnego

the Principle of Effability (Jerrold Katz)

the Principle of Expressivity (John R. Searle)

Dla każdej myśli istnieje zdanie, którego wypowiedzenie w **dowolnym kontekście** jest zakomunikowaniem tej myśli.

eternal sentences

Warto umieć

- Wyjaśnić, czym jest niedookreślenie językowe i dlaczego stanowi ono wyzwanie dla modelu Grice'a;
- objaśnić na przykładach każdą z form niedookreślenia językowego;
- wyjaśnić różnicę między słabą a mocną tezą o niedookreśleniu językowym.